

3

DE ONTMOETING MET DE
LEEFOMGEVING: SOCIALE EN
ECOLOGISCHE VRAAGSTUKKEN

MODULE DRIE

SOCIALE EN ECOLOGISCHE VRAAGSTUKKEN

3.1 INLEIDING

3.1.1 STRUCTUUR VAN DE HANDLEIDING

Deze handleiding voor de leerkracht is een didactisch pakket waarin het volgende thema wordt uitgewerkt: 'De ontmoeting met de leefomgeving: sociale en ecologische vraagstukken'. Dit pakket is ontwikkeld voor de leeftijdsgroep van 12- tot 18-jarigen en biedt de leerkracht of begeleider van een leergroep de kans om op het niveau van de eigen klasgroep dit thema uit te werken.

In deze handleiding kan de leerkracht rond verschillende onderwerpen werken die aansluiten bij het overkoepelende thema 'De ontmoeting met de leefomgeving: sociale en ecologische vraagstukken'. Aan de hand van impulsen en didactische suggesties is het mogelijk om vanuit verschillende perspectieven dit thema te benaderen. Impulsen zijn elementen die de leerkracht in de klas kan binnenbrengen om het gesprek op gang te brengen. Deze handleiding bevat een diversiteit aan impulsen met verschillende moeilijkheidsgraden. Deze impulsen hebben als doel om bij te dragen tot het leerproces en bestaan in verschillende vormen. Het is niet de bedoeling om alle impulsen te gebruiken. De leerkracht kan de meest passende impulsen selecteren op basis van (de beginsituatie in) zijn leergroep. De didactische suggesties zijn concrete voorstellen om met de impulsen aan de slag te gaan en zijn gericht op levensbeschouwelijke reflectie en communicatie. Dit zorgt ervoor dat de leerkracht op een gevarieerde manier de verschillende impulsen, die aansluiten bij de eigen leergroep, kan benaderen.

Figuur 3.1
Beeld: © Guillaume de
Germain | Unsplash

Achtereenvolgens komen de volgende hoofdstukken aan bod in deze handleiding:

- Het eerste hoofdstuk over klimaatverandering, polarisatie en sociale ongelijkheid is een inleidend hoofdstuk dat meer informatie geeft over de gevolgen van de milieucrisis en klimaatverandering op menselijke relaties op lokaal, nationaal en internationaal niveau.
- Het tweede hoofdstuk over 'scheppingsgeloof en ecologie' is de basisleerstof voor de leerlingen. In dit hoofdstuk wordt de kritiek op de joods-christelijke traditie als schuldige voor de huidige klimaatcrisis omwille van het scheppingsgeloof geanalyseerd. Dit hoofdstuk bespreekt het eerste scheppingsverhaal en op welke manier dit Bijbelverhaal ons meer leert over de houding van de mens ten opzichte van de natuur, dieren en de medemens.
- Het derde hoofdstuk belicht de encycliek *Laudato Si'* uit 2015, geschreven door paus Franciscus. Deze encycliek is een oproep van de paus aan alle katholiek gelovigen en mensen van goede wil om zorg te dragen voor ons gemeenschappelijk huis, de aarde. Dit hoofdstuk bespreekt kort de kerngedachten van deze encycliek.

Afsluitend bevat deze handleiding een woordenlijst waarbij alle moeilijke begrippen kort en bondig worden verklaard op het niveau van de leerling. Daarna volgt een bibliografie per hoofdstuk.

3.1.2 INHOUD VAN DE HANDLEIDING

Dit didactisch pakket behandelt het thema 'De ontmoeting met de leefomgeving: sociale en ecologische vraagstukken'. Ecologie is als thema sterk aanwezig in het maatschappelijke debat. De klimaatverandering heeft gevolgen voor heel de wereld en kan bovendien polarisatie in de hand werken. Christenen weten zich vandaag de dag uitgedaagd en geroepen door het vraagstuk naar de omgang met en de zorg voor Gods schepping. De leerlingen maken in deze module kennis met een symbolische lezing van Genesis 1 en de bijhorende visie van de Kerk op de zorg voor de aarde, dit onder meer door een bespreking van de encycliek *Laudato Si'*. Deze module biedt de kans om samen met de leergroep na te denken over de zorg voor de schepping.

Het vertrekpunt van deze handleiding is een beeldfragment waarin een mogelijke reële situatieschets uit het dagelijks leven van de leerlingen wordt aangebracht. Het beeldfragment is een algemene introductie van het thema 'De ontmoeting met de leefomgeving: sociale en ecologische vraagstukken' voor de leergroep, van daaruit kan de leerkracht vertrekken om dit thema vervolgens verder uit te werken met één of meerdere impulsen en didactische suggesties uit deze handleiding.

3.2 ECOLOGIE EN KATHOLICISME: BEELDFRAGMENT

3.2.1 SCENARIO

We zien vier vrienden, Lindsay, Sarah, Ariella en Michael, een klaslokaal op school buitenwandelen. Plots krijgt Lindsay een bericht. Haar online bestelling, een nieuw kleedje, is bij haar thuis aangekomen. Sarah en Michael reageren geïrriteerd: heeft ze echt zoveel kleren nodig? Draagt dit niet bij tot de negatieve gevolgen van klimaatverandering? Moeten we niet allemaal meer stilstaan bij ons koopgedrag en onze (over)consumptie? Ariella mengt zich in de discussie en verdedigt Lindsay: de klimaatverandering is niet de schuld van Lindsay. Ariella wijst naar het christendom als grote schuldige van de huidige klimaatcrisis. Michael en Sarah zijn verward, hoe kan het christendom de schuldige van de klimaatcrisis zijn? En is dit echt de waarheid? Is het echt zo dat christenen hiervoor verantwoordelijk zijn? Zijn christelijke gelovigen vandaag dan niet geïnteresseerd in deze problematiek? Wanneer de vrienden op kampeertrip vertrekken, krijgen ze een antwoord op al hun vragen...

Figuur 3.2
Het beeldfragment

Na het bekijken van het beeldfragment kan de leerkracht aan de slag gaan met één of meerdere impulsen van dit didactisch pakket die aansluiten bij het niveau van de eigen leergroep.

3.2.2 QUIZ: OPLOSSINGEN

In het beeldfragment komen enkele vragen aan bod die focussen op het verloop en de afsluitende boodschap van het verhaal. Aan de hand van deze vragen worden de leerlingen gestimuleerd om te reflecteren over de inhoud en de betekenis van het christendom en ecologie. Na het bekijken van het beeldfragment kunnen deze vragen ook klassikaal besproken worden.

Vraag 1: Wat is genesis?

- Genesis is de naam van een rockband die voorkomt in de Bijbel.
- Genesis is de naam van het eerste boek in de Bijbel.
- Genesis is het eerste boek van het Nieuwe Testament.

Genesis is het eerste boek uit het Oude Testament. 'Genesis' is Hebreeuws voor 'in het begin'. Dit Bijbelboek verhaalt over de schepping, de zondeval en de geschiedenis van Israël. Het scheppingsverhaal kan teruggevonden worden in het boek Genesis.

Vraag 2: Alle mensen zijn geschapen naar het beeld van God. Wat betekent dit?

- Dit betekent dat alle mensen gelijk zijn en dat iedereen respect verdient.
- Dit betekent dat mensen als goden in de wereld kunnen en mogen leven.
- Dit betekent dat alle mensen over de natuur en de dieren kunnen heersen zonder voorwaarden.

Het eerste scheppingsverhaal leert ons dat de mens geschapen is naar het beeld van God. Dit betekent dat de mens zorg moet dragen voor de schepping van God, de aarde, net zoals God dat zou doen. Het betekent dat de mens verantwoordelijk is voor de natuur, de dieren en andere mensen. De schepping is een kostbaar geschenk van God waar de mens op zorgzame wijze mee dient om te springen.

3.3 WERKT KLIMAATVERANDERING SOCIALE ONGELIJKHEID EN POLARISATIE IN DE HAND?

"De ervaring leert dat elke meedogenloosheid tegenover het milieu schade toebrengt aan de menselijke samenleving en omgekeerd. Het wordt steeds duidelijker dat er een onverbreeklijk verband bestaat tussen de vrede met de schepping en de vrede onder mensen."

– Paus Benedictus XVI

Ecologie is een thema dat sterk aanwezig is in het maatschappelijk debat. Vanuit verschillende invalshoeken is er steeds meer aandacht voor deze thematiek: vanuit de politiek, via de werking van vrijwilligers en maatschappelijke organisaties, dankzij de media die de **negatieve gevolgen van de klimaatopwarming** onder de aandacht brengen, dankzij talloze nationale en internationale klimaatmarsen, enzovoort. De idee dat er dringend iets moet veranderen aan de manier waarop de (westerse) wereld omgaat met onze planeet, vindt steeds meer ingang binnen onze alledaagse werkelijkheid.

De klimaatverandering leidt niet alleen tot desastreuze gevolgen voor de natuur. Het vormt ook een wezenlijke **bedreiging voor menselijke relaties op lokaal, nationaal en internationaal niveau**. De klimaatcrisis kan leiden tot polarisatie, sociale ongelijkheid en onrust, waardoor nieuwe spanningen en conflicten kunnen ontstaan. Ook binnen bestaande conflicten en onderhuidse spanningen kan de klimaatcrisis de spanningen feller doen oplopen. Dit alles kan leiden tot een neerwaartse spiraal van gelijkheid en vrede, waarbij de kwetsbaarheid van bepaalde bevolkingsgroepen en van de natuur uit het oog verloren wordt.

Anno 2020 zijn naar schatting ongeveer 26 miljoen mensen op de vlucht ten gevolge van natuurrampen. Wetenschappelijk onderzoek voorspelt een stijging van klimaatvluchtelingen tot wel 150 miljoen in 2050, en dit omwille van overstromingen, extreme droogte en het daarmee gepaard gaande tekort aan drinkbaar water. Deze gevolgen zullen vooral voelbaar zijn in het Zuiden. Door de overconsumptie van de rijke westerse landen zal net de niet-geïndustrialiseerde wereld van armere landen met andere woorden de zwaarste gevolgen ondergaan van de klimaatcrisis.

Ook in het verleden lagen de gevolgen van de klimaatverandering mee aan de grondslag voor langdurige gewapende conflicten, zoals bijvoorbeeld de Syrische burgeroorlog die van start ging in 2011. Klimaatproblemen zorgden er tussen 2007 en 2010 namelijk voor extreme droogten, watertekort en mislukte oogsten. Dit alles resulteerde in stijgende voedselprijzen, stijgende werkloosheid, plattelandsvlucht, enzovoort. Het moet wel benadrukt worden dat niet alleen de gevolgen van klimaatverandering aan de basis lagen van de oorlog in Syrië. Het was een combinatie van onder meer politieke, economische, ideologische, en milieuproblemen die dit conflict deden ontvlammen. Ook oorlogen en oorlogsdaden *an sich* hebben vaak een vergaande negatieve impact op de natuur, milieu en klimaat.

De gevolgen van de klimaatverandering zijn geen ver-van-mijn-bed-show. Ook op lokaal vlak hebben vervuiling, een slechte lucht- en waterkwaliteit een negatieve impact op de woonomgeving, de gezondheid en de levensverwachting van mensen. Net als bij de grootschalige gevolgen van de klimaatcrisis, zijn op lokaal niveau de meest kwetsbaren uit de samenleving vaker het slachtoffer van deze problematiek, en dit zowel op mentaal als op fysiek vlak. Klimaatverandering werkt met andere woorden sociale ongelijkheid in de hand. Niet alleen dwingt de milieuproblematiek ons tot een betere zorg voor de rijkdom van de natuur, ook een globale aanpak van deze problematiek is van onmiskenbaar belang in het streven naar een mondiale sociale rechtvaardigheid.

Figuur 3.3
Beeld: © Ben White
|Unsplash

3.4 SCHEPPINGSGELOOF EN ECOLOGIE

3.4.1 INLEIDING

Ook christenen weten zich vandaag de dag uitgedaagd en geroepen door het vraagstuk naar de omgang met en de zorg voor Gods schepping. De verbinding tussen geloof en natuur zorgt ervoor dat de klimaatproblematiek vanuit christelijk standpunt dan ook een belangrijk thema is dat aansluit bij het respect en de zorg voor de gehele schepping. Hoe brengen christenen dat tot uiting? Wat is de plaats en de rol van de mens in de schepping? Welke aangrijpingspunten kunnen wij rond dit thema terugvinden in de Bijbel?

"De christen plaatst de echte ecologische zorg niet aan de rand, maar in het hart van zijn geloof. [...] Het is vooral een zaak van het geloof in Gods schepping en van de liefdevolle en de medelijdende relatie tot de dingen. Maar het is ook een zaak van inzet en doen. Echte ecologie zit in het hoofd, in het hart en in de handen. Er valt ook iets te doen!"

– Belgisch Kardinaal Godfried Danneels¹ (1933-2019)

3.4.2 HET SCHEPPINGSVERHAAL ALS GROTE SCHULDIGE VAN DE ECOLOGISCHE CRISIS?

De visie van critici

Vandaag neemt de Katholieke Kerk een duidelijk standpunt in ten opzichte van de zorg voor de aarde en onderstreept ze het belang hiervan. Zo publiceerde paus Franciscus in 2015 de encycliek *Laudato Si'* waarin hij ieder individu, zowel katholieken als niet-katholieken, oproept om zorg te dragen voor Gods schepping.

Ondanks de hedendaagse inzet van de Katholieke Kerk voor de zorg van de schepping, was het christelijk geloof vooral in het verleden mikpunt van kritiek inzake deze thematiek. Zij zou door haar joods-christelijke scheppingsvisie immers medeverantwoordelijk zijn voor de manier waarop vooral het Westen in het verleden met de natuur en haar bewoners is omgesprongen. Vooral bepaalde verzen uit het eerste hoofdstuk van Genesis worden hierbij bekritiseerd en in vraag gesteld.

Bekende critici die de joods-christelijke traditie aanschouwen als "de moeder van alle milieuvervuiling" zijn bijvoorbeeld de Australische filosoof Peter Singer en de Amerikaanse historicus Lynn White. We focussen hier vooral op de visie van Lynn White. In zijn artikel *The Historical Roots of our Ecologic Crisis* (1967) stelt hij dat de menselijke omgang met de natuur steeds sterk afhankelijk is van de visie op de relatie tussen mens en natuur. Door het geloof in de Bijbel hebben christenen volgens hem een exploiterende houding aangenomen tegenover de aarde.

¹G. DANNEELS, *De mens in zijn tuin. Over ecologie en schepping*, Mechelen, Persdienst aartsbisdom Mechelen, 2008.

Het Bijbelverhaal Genesis 1 staat, aldus White, bol van een **antropocentrisme** waarbij de mens, geschapen naar het beeld van God, zomaar verheven wordt tot het hoogtepunt van de schepping en zo de schijnbaar onbegrensde macht over de aarde krijgt toegewezen. Omdat de mens geschapen is naar het beeld van God, zo redeneert White, heeft dit schepsel de onbegrensde opdracht gekregen om de natuur te **onderwerpen en te beheersen**.

De huidige klimaatproblematiek is dus volgens critici het gevolg van een "*typisch christelijke arrogantie*" tegenover de natuur, waarbij de schepping geïstrumentaliseerd wordt ten voordele van de mens. Een arrogantie die de natuur dus slechts beschouwt als een gedesacraliseerd voorwerp van willekeur en zelfverheerlijking. Is dit ook daadwerkelijk de wijze waarop katholieke gelovigen vandaag kijken naar de aarde en haar bewoners?

Genesis 1: een letterlijke of symbolische interpretatie?

Critici als Lynn White en Peter Singer beschouwen het joods-christelijke geloof als antropocentrisch en mede daardoor als dé boosdoener van de huidige klimaatcrisis. Om hun betoog te onderbouwen, wijzen ze met de vinger naar de Bijbel, en meer specifiek naar de verzen uit **Genesis 1**.

Is het christendom daadwerkelijk een antropocentrische religie? Wat is nu eigenlijk de plaats en de rol van de mens in Gods schepping? Wat kunnen we vandaag nog leren uit de scheppingsverhalen?

[26] God sprak: "Nu gaan Wij de mens maken, als **beeld van Ons**, op Ons gelijkend; hij zal **heersen** over de vissen van de zee, over de vogels van de lucht, over de tamme dieren, over alle wilde beesten en over al het gedierte dat over de grond kruipt."

[27] En **God schiep de mens als zijn beeld; als het beeld van God** schiep Hij hem; man en vrouw schiep Hij hen.

[28] God zegende hen, en God sprak tot hen: "Wees vruchtbaar en word talrijk; **bevolk de aarde en onderwerp haar; heers over** de vissen van de zee, over de vogels van de lucht, en over al het gedierte dat over de grond kruipt."

[29] En God sprak: "Hierbij geef Ik alle zaadvormende gewassen op de hele aardbodem aan u, en alle bomen met zaaddragende vruchten; zij zullen u tot voedsel dienen.

[30] Maar aan alle wilde beesten, aan alle vogels van de lucht en aan alles wat over de grond kruipt, aan al wat dierlijk leven heeft, geef Ik al het groene gewas als voedsel. Zo gebeurde het."

[31] God bezag alles wat Hij gemaakt had, en Hij zag dat het heel goed was. Het werd avond en het werd ochtend; dat was de zesde dag.

Bron: KBS, *Willibrordvertaling 1975. Genesis 1, 26-31.*

Bijbelinterpretatie: het belang van de context

Is de joods-christelijke traditie daadwerkelijk de grote oorzaak van de huidige milieuproblematiek? De scheppingsverhalen kunnen de facto problematisch lijken op ecologisch vlak, als ze op een letterlijke manier worden gelezen. Interpretaties van de scheppingsverhalen die de mens het recht geven om onbegrensd te heersen over de aarde, zijn bijvoorbeeld letterlijk en schieten te kort. Zulke interpretaties doen namelijk afbreuk aan de **rijke symbolische betekenissen** die achter de verhalen schuilgaan.

Wie de symbolische waarde van de scheppingsverhalen, en de gehele Bijbel in het algemeen, wil ontdekken, moet steeds oog hebben voor de bijhorende **ontstaanscontext**. Het is namelijk de ontstaanscontext van een verhaal die de lezer op weg zet om de onderliggende symboliek ervan te vatten. De Bijbel is niet zomaar een wetenschaps- of geschiedenisboek, maar een eeuwenoud geloofsboek dat in relatie tot God uitdrukking probeert te geven aan allerlei menselijke ervaringen en vragen. Bijbelwetenschappelijk onderzoek heeft uitgewezen dat Genesis is geschreven ten tijde van de Babylonische Ballingschap. Tijdens de Babylonische Ballingschap werden de Israëliërs als slaven onderdrukt. Binnen deze context zijn de scheppingsverhalen geschreven als bevrijdingsverhalen om moed te geven aan onderdrukten. Van een milieucrisis, zoals wij deze vandaag kennen, was destijds ook nog geen sprake.

Bij een symbolische lezing van Bijbelverhalen is niet alleen de ontstaanscontext van belang, maar ook de **hedendaagse context** waarin het verhaal gelezen wordt. Dit wordt ook wel **recontextualisering** genoemd. Bij recontextualisering worden aspecten van het christelijk geloof, zoals Bijbelverhalen, met een hedendaagse bril bekeken waarbij de interactie tussen tekst en context kan leiden tot nieuwe interpretatiemogelijkheden.

Figuur 3.4
Beeld: © Jenny Smith
Unsplash

De mens geschapen naar het beeld van God?

In Genesis 1 staat geschreven dat God de mens als het beeld van God geschapen heeft:

[27] En **God schiep de mens als zijn beeld; als het beeld van God** schiep Hij hem; man en vrouw schiep Hij hen.

Bron: KBS, Willibrordvertaling 1975. Genesis 1, 27.

"De mens geschapen naar het beeld van God", hoe kunnen we dit begrijpen? Eerst en vooral mag het duidelijk zijn dat dit geen legitimatie inhoudt van een dominante menselijke houding tegenover de gehele schepping. De scheppingsverhalen tonen Gods aanwezigheid in de schepping. Deze schepping is niet zomaar een bezit van de mens, maar een geschenk van God. De mens heeft zijn autonomie met andere woorden ontvangen van God en is niet verantwoordelijk voor zijn eigen oorsprong. Geschapen zijn naar het beeld van God brengt een **verantwoordelijkheid** met zich mee tegenover Gods schepping. De mens is bovendien als laatste geschapen en wordt het eerste gestraft. De schepping is een kostbaar geschenk van God en als beeld van God dient de mens hier op een zorgzame wijze mee om te springen en verantwoordelijkheid voor te dragen.

Theoloog Roger Burggraeve legt dit als volgt uit: *"God legt Zijn wereld in de handen van de mens om in de plaats van God – en dus zoals God – met de wereld om te gaan. Deze omgang kan daarom ook niet naar willekeur gebeuren, doch enkel scheppend, zoals God zelf de wereld begon te scheppen en te ontvouwen. Als 'beeld van God' wordt de mens met andere woorden geroepen om 'mede-schepper' te zijn."*² De Bijbelse visie op de schepping is dus niet antropocentrisch, maar **theocentrisch**. Het is God die de kern uitmaakt van het bestaan van de schepping, niet de mens.

*"Omdat de mens beeld is van God, kan de mens de natuur 'beheren'. Maar aan dit beheren zijn ook grenzen. Het gaat om een relatie tussen Schepper en schepsel waarin de mens in deemoed, eerbied en solidariteit medeverantwoordelijk is voor de instandhouding van de schepping. Mensen zijn verantwoordelijk voor het behoud van de wereld waarin zij leven."*³

– Theoloog Marc Vervenne

² R. BURGGRAEVE, *Eigen-wijze liefde. Fragmenten van Bijbels denken*, Leuven, Acco, 2000, p. 56-57.

³ M. VERVENNE, *Mens, kosmos en aarde. Een exegetische reflectie over Genesis 1-3*, in J. DE TARVERNIER & M. VERVENNE (ed.), *De mens. Verrader of hoeder van de schepping?*, Leuven, Acco, 1991, p. 27-62.

De mens als heerser over de schepping?

De mens is niet alleen geschapen naar het beeld van God, in Genesis 1 staat ook geschreven dat God de mens oproept om over de schepping te 'heersen' en haar te 'onderwerpen':

[26] God sprak: "Nu gaan Wij de mens maken, **als beeld van Ons**, op Ons gelijkend; hij zal **heersen** over de vissen van de zee, over de vogels van de lucht, over de tamme dieren, over alle wilde beesten en over al het gedierte dat over de grond kruipt."

[27] En **God schiep de mens als zijn beeld; als het beeld van God** schiep Hij hem; man en vrouw schiep Hij hen.

[28] God zegende hen, en God sprak tot hen: "Wees vruchtbaar en word talrijk; **bevolk de aarde en onderwerp haar; heers over** de vissen van de zee, over de vogels van de lucht, en over al het gedierte dat over de grond kruipt."

Bron: KBS, Willibrordvertaling 1975. Genesis 1, 26-28.

Hoe kunnen we deze verzen begrijpen? Volgens sommigen kunnen deze verzen begrepen worden als een vrijgeleide voor de mens om zijn autoriteit te laten gelden over dieren, planten en de natuur in het algemeen.

Een letterlijke lezing van Genesis 1 die de mens bestempelt als heerser over de aarde, doet afbreuk aan de eigenlijke symbolische betekenis ervan. Wie Genesis 1 met een hedendaagse en een symbolische bril leest, weet dat de Bijbel de menselijke verantwoordelijkheid en verbondenheid met de schepping onderstreept. Genesis 1 kent niet het absoluut recht toe aan de mens om willekeurig te heersen over de aarde. Dit 'heersen' en 'onderwerpen' dient begrepen te worden als '**dienen**'. De mens kan enkel 'heersen' en 'onderwerpen' vanuit **een dienstbaarheid voor de schepping**. Vanuit een zorgzame en leven gevende houding wordt de mens opgeroepen om in dienst te staan voor de vruchtbaarheid en het welzijn van de gehele schepping.

"Heersen staat niet gelijk met misbruiken. Heersen heeft te maken met autoriteit. Echte autoriteit, in de ware zin van het woord, staat ten dienste van de ander en draagt ertoe bij dat de wereld zich kan ontwikkelen. Hoewel Genesis 1 het belang van de mens accentueert, blijft het benadrukken dat de mens toch (slechts) een schepsel is en blijft. [...] Als dusdanig is het scheppingsgedicht een oproep aan het adres van de mens om, als beeld van God, te streven naar een wereld van rust en harmonie."⁴

– Theologen Hans Ausloos en Bénédicte Lemmelijn

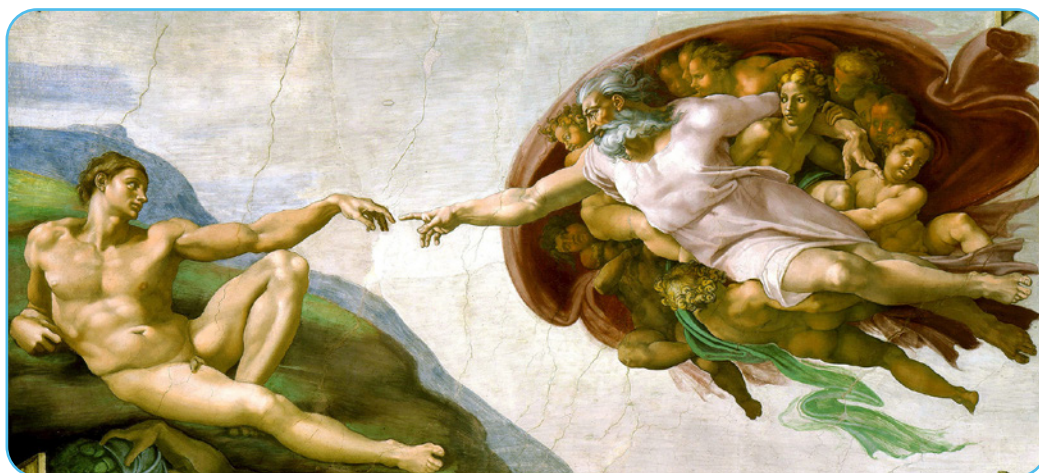
⁴H. AUSLOOS & B. LEMMELIJN, *De bijbel: een (g)oude(n) gids. Bijbelse antwoorden op menselijke vragen*, Leuven, Acco, 2005, p. 111-114.

3.4.3 HET CHRISTENDOM ALS GROTE SCHULDIGE VAN DE ECOLOGISCHE CRISIS? CONCLUSIE

Wat is de plaats en de rol van de mens in de schepping? Hoe verhoudt de mens zich tot de aarde, tot zijn (natuurlijke) omgeving? De interpretatie van Genesis 1 speelt een belangrijke rol in het vraagstuk naar de omgang met en de zorg voor de schepping, de aarde, het milieu, de medemens en medescheepselen. De problematiek van het milieu en het klimaat is vanuit christelijk standpunt een belangrijk thema dat aansluit bij het respect en de zorg voor de schepping. Een symbolische interpretatie van Genesis 1 speelt een belangrijke rol in dit vraagstuk.

Concluderend kan gesteld worden dat een hedendaagse symbolische interpretatie van Genesis 1 de nadruk legt op het dienen en verzorgen van de aarde, eerder dan op een onbegrensde onderwerping of beheersing ervan. Een antropocentrische lezing van Genesis 1 doet afbreuk aan de centrale geloofsprincipes van het **theocentrische christendom**.

De mens moet dus gezien worden als een **hoeder of rentmeester** van de schepping. Geschapen zijn naar het beeld van God brengt immers een verantwoordelijkheid voor Diens schepping met zich mee. De mens moet als rentmeester de aarde op een verantwoordelijke manier beheersen en verzorgen op dezelfde manier als God dit zou doen. Hierbij draagt de mens niet alleen een verantwoordelijkheid voor de **natuur**, maar ook voor zijn **medemensen**. De aarde moet immers een rechtvaardige plaats zijn voor iedereen.

Figuur 3.5
Michelangelo – 'De
Schepping van Adam'
Beeld: Wikimedia
Commons: [https://
commons.wikimedia.
org/wiki/File:Creation_of_
Adam.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Creation_of_Adam.jpg)

Het beroemde fresco van Michelangelo over de schepping van Adam werd rond 1511 geschilderd op het gewelf van de Sixtijnse Kapel in Vaticaanstad. Deze fresco toont een energieke en dynamische God, die nét niet de hand van Adam aanraakt. Dit bijzonder krachtig beeld toont het Bijbelse verhaal uit het boek Genesis waarin God leven blaast in Adam. Het kunstwerk wordt ervaren als de verbeelding van de volgende Bijbelvers: *"En God schiep de mens als zijn beeld; als het beeld van God schiep Hij hem; man en vrouw schiep Hij hen."* (Gen 1, 26)

3.4.4 DIDACTISCHE SUGGESTIES

De zorg voor onze planeet: tijd voor actie?!

De leerlingen maken kennis met het thema ecologie en de problematiek rond milieu en klimaat. Aan de hand van enkele uitspraken beantwoorden de leerlingen de volgende reflectievragen:

- Lig jij wakker van klimaatverandering? Waarom wel/niet? Wat baart je het meest zorgen?
- Op welke manier probeer jij zorg te dragen voor de aarde?
- Heb je enig idee op welke manier de Katholieke Kerk omgaat met de zorg voor onze planeet?

De katholieke Kerk en de zorg voor onze planeet: inleiding

De leerlingen lezen de inleiding individueel.

Het belang van het scheppingsverhaal (Genesis 1)

De leerlingen lezen de volgende Bijbelverzen uit het scheppingsverhaal: Genesis 1, 26-31. De leerlingen duiden vervolgens de verzen aan die hen tegen de borst stoten, die verrassend zijn voor hen, of die ze niet begrijpen.

De mens is 'geschapen naar het beeld van God'. Wat betekent dit?

De leerlingen analyseren Genesis 1, 26. Wat betekent deze Bijbelvers? De leerlingen beantwoorden de volgende meerkeuzevraag:

In het Bijbelfragment staat geschreven dat de mens geschapen is naar het beeld van God. Wat betekent dit?

- Geschapen zijn naar het beeld van God betekent dat de mens op God lijkt qua lichaamsbouw. Dit kan je bijvoorbeeld zien in het schilderij 'De schepping van Adam' van de kunstenaar Michelangelo.
- Geschapen zijn naar het beeld van God betekent dat de mens moet zorgen voor de aarde zoals God dat zou doen.
- Geschapen zijn naar het beeld van God betekent dat de mens moet heersen over de aarde. De mens is dus de baas over de aarde en kan ermee doen wat hij wil. Dit staat letterlijk in het eerste scheppingsverhaal.

Vervolgens krijgen de leerlingen een tekst over de betekenis van het scheppingsverhaal waarbij ze enkele ontbrekende woorden dienen in te vullen:

zorg – verantwoordelijk – symbolische betekenis – heersen – letterlijk

Als je het Bijbelverhaal letterlijk leest, kan het inderdaad zo lijken dat de mens als baas mag **heersen** over de schepping en zo maar met de natuur en dieren kan doen wat hij wil. Toch is dit niet de boodschap van het verhaal. Je moet namelijk altijd kijken naar de **symbolische betekenis** van ieder Bijbelverhaal. Dit wil zeggen dat je verder moet kijken en denken dan de woorden die **letterlijk** zijn neergeschreven. Je moet in Bijbelteksten bovendien niet zoeken naar feiten, maar vooral kijken naar de beelden en de symbolen die gebruikt worden om een visie op God, de wereld en de mens uit te drukken.

Het eerste scheppingsverhaal leert ons dat de mens geschapen is naar het beeld van God. Dit betekent dat de mens **zorg** moet dragen voor de schepping van God, de aarde, net zoals God dat zou doen. Het betekent dat de mens **verantwoordelijk** is voor de natuur, de dieren en andere mensen. De schepping is een kostbaar geschenk van God waar de mens op zorgzame wijze mee dient om te springen.

De mens zal 'heersen'. Wat betekent dit?

De leerlingen lezen de Genesis 1, 26-31 individueel. Ze duiden in de tekst de verzen aan die doen uitschijnen dat de mens mag heersen over de schepping.

Aan de hand van de Bijbeltekst Genesis 1, 26-31 beantwoorden de leerlingen de volgende reflectievragen:

- Vind jij dat de mens vandaag als een heerser misbruik maakt van de aarde, de natuur en de dieren? Waarom wel/niet? Is dit een gepaste houding?
- *"God zag dat het goed was"* (Genesis 1, 31). Zou Hij dit vandaag nog denken? Waarom wel/niet? Wat zou jij in de bestaande wereld 'herscheppe(n)'?

Vanuit deze laatste vraag kan er ook nog een verdiepende opdracht aan de leerlingen worden gegeven:

- *"God zag dat het goed was"* (Genesis 1, 31). Zijn de leerlingen het eens met deze uitspraak? Als antwoord op deze vraag schrijven de leerlingen een alternatief scheppingsverhaal. Hoe zouden zij de wereld 'herscheppe(n)'?

En wat met de zorg voor onze medemens?

Afsluitend begrijpen de leerlingen dat de zorg voor de natuur en het milieu rechtstreeks verbonden is met de zorg voor elkaar, de medemens. Klimaatverandering heeft met name ook sterke gevolgen voor de mens en de onderlinge relaties tussen mensen, verschillende bevolkingsgroepen, landen, enzovoort.

"Veel moet veranderen, maar eerst en vooral moeten wij, mensen, veranderen."

– Paus Franciscus, *Laudato Si'* (202)

Dit citaat is een vrije vertaling afkomstig uit de encycliek *Laudato Si'* van paus Franciscus. Meer informatie hierover kunt u terugvinden in het verdiepende hoofdstuk over deze encycliek.

Aan de hand van dit citaat beantwoorden de leerlingen de volgende reflectievragen:

- Ben je het eens of oneens met dit citaat? Waarom wel/niet?
- Wat kan jij persoonlijk doen om (meer) zorg te dragen voor de schepping en jouw medemens?

Figuur 3.6
© Li-An Lim | Unsplash

3.5 LAUDATO SI': DE ZORG VOOR ONS GEMEENSCHAPPELIJK HUIS

Deze handleiding maakt een onderscheid tussen 'basisleerstof' en 'verdieping'. Dit hoofdstuk kan door de leerkracht gebruikt worden als verdieping en maakt geen onderdeel uit van het standaardpakket voor de leerlingen.

3.5.1 PAUS FRANCISCUS EN DE ENCYCLIEK LAUDATO SI'

Op 18 juni 2015 verscheen de encycliek ***Laudato Si'*** – "Geprezen zijt Gij!" – geschreven door paus Franciscus. Deze encycliek is een oproep van de paus aan alle katholieke gelovigen en mensen van goede wil om **zorg te dragen voor ons gemeenschappelijk huis**. De schepping staat vandaag immers onder druk door vervuiling, het verlies van biodiversiteit, watertekorten, een steeds groter wordende kloof tussen arm en rijk, enzovoort. De encycliek belicht de huidige milieuproblematiek. Paus Franciscus roept niet alleen overheden en bedrijven, maar ieder individu op om meer zorg te dragen voor de aarde. Hij pleit met *Laudato Si'* voor een mondiale aanpak van het klimaatprobleem en een integrale ecologie en roept iedereen op om op zoek te gaan naar doortastende antwoorden op de klimaatcrisis.

Figuur 3.7
Paus Franciscus
Beeld: © Ashwin Vaswani
Unsplash

Wat is een **encycliek**? Letterlijk betekent het woord encycliek 'een brief die langsgaat'. Het is met name een brief geschreven door de paus gericht aan de bisschoppen en aan alle katholieke gelovigen in de wereld. Sinds 1963, met de encycliek *Pacem in terris* van paus Johannes XXIII, zijn encyclieken ook gericht aan 'alle mensen van goede wil', dus niet alleen aan katholieken of christenen. Een encycliek wordt beschouwd als een belangrijk schrijven van de paus, maar heeft niet de waarde van een kerkelijke wet en behoort ook niet tot het domein van de 'onfeilbare pauselijke uitspraken'.

3.5.2
KERNGEDACHTEN
UIT DE
ENCYCLIEK

Met de encycliciek *Laudato Si'* brengt paus Franciscus zowel het ecologische als het sociale vraagstuk samen in een integrale ecologie, dit wordt hieronder verder besproken. De zorg voor het milieu kan niet los gezien worden van onze omgang met andere mensen, in het bijzonder de allerarmsten. Net zoals sociale encyclieken als *Rerum Novarum* (1891) en *Populorum Progressio* (1967) tracht de Kerk met *Laudato Si'* antwoorden te geven op grote mondiale uitdagingen als armoede, ongelijkheid en onrechtvaardigheid. Paus Franciscus wil zijn boodschap hierbij dan ook niet beperken tot katholieken, maar spreekt iedereen aan die deze planeet bewoont.

Hieronder vindt u enkele kerngedachten uit deze encycliciek.

"In deze encycliciek stel ik mij ten doel met allen in dialoog te treden betreffende ons gemeenschappelijke huis." (LS 3)

De grenzen van onze groei

Paus Franciscus geeft een duidelijke analyse van de huidige situatie van onze planeet, gebaseerd op wetenschappelijke onderzoeksresultaten. Hierbij worden de waarschuwingen van wetenschappers ernstig genomen en beschrijft paus Franciscus deze als "*een schreeuw van de schepping*". Concreet worden verschillende problematieken aangehaald, zoals het mondiale waterprobleem. Telkens heeft paus Franciscus oog voor de kwalijke gevolgen voor mens en milieu.

De paus zet zich af tegen het neoliberale ontwikkelingsmodel waarbij 'groei' als een synoniem wordt beschouwd voor vooruitgang. Daarentegen wil de paus meer inzetten op hernieuwbare energie en duurzame ontwikkeling. Het is daarom tijd voor nieuwe vormen van groei en ontwikkeling, zo zegt de Paus.

Een globale ecologische bekering

In *Laudato Si'* spoort paus Franciscus ieder mens aan tot engagement en actie. Het is nu tijd voor een globale ecologische bekering. Ieder individu wordt aangesproken om mee zorg te dragen voor ons "*gemeenschappelijk huis*", zodat ook de volgende generaties op een duurzame en rechtvaardige manier kunnen leven.

Een integrale ecologie

De zorg voor het milieu hangt altijd samen met de zorg voor mensen, en vooral voor de allerarmsten. Met de term integrale ecologie brengt paus Franciscus ecologie en sociale (on)rechtvaardigheid samen. De allerarmsten van onze planeet worden het sterkst getroffen door de klimaatverandering, maar zijn het minst verantwoordelijk. De manier waarop we omgaan met de natuur en de schepping, heeft ook invloed op hoe we met onze medemens omgaan

Een andere manier van leven

De term integrale ecologie wordt vervolgens ook in de praktijk toegepast: de oproep om anders te leven houdt in dat we vanaf nu deze integrale ecologie moeten toepassen in onze eigen levensstijl. Paus Franciscus roept eenieder op tot een 'ecologisch burgerschap' waarbij men bewust kiest voor solidariteit en soberheid.

3.5.3 PAUS FRANCISCUS EN FRANCISCUS VAN ASSISI

Toen de Argentijn Jorge Mario Bergoglio op 13 maart 2013 gekozen werd als bisschop van Rome en paus, besliste hij als eerste paus in de geschiedenis van de Katholieke Kerk om de symbolische naam Franciscus aan te nemen, als verwijzing naar Franciscus van Assisi.

Franciscus van Assisi (1182-1226) is de patroonheilige van de milieubeweging, Italië en de dieren. Op zijn feestdag, 4 oktober, wordt Werelddierendag gevierd. Franciscus van Assisi had een grote eerbied voor de natuur en de schepping. Hij keek naar de natuur met ontzag, verwondering, een gevoel van verbondenheid en broederschap. De naamkeuze van paus Franciscus toont aan dat Franciscus van Assisi nog steeds een inspiratiebron kan zijn voor mensen vandaag.

"Laudato si', mi' Signore", ofwel *"Wees geprezen, mijn Heer"*, zijn de openingswoorden van de encycliek *Laudato Si'* van paus Franciscus. De titel *Laudato Si'* en de openingswoorden van deze encycliek verwijzen naar het bekende *Zonnelied* van Franciscus van Assisi. Het **Zonnelied**, ontstaan in 1224-1225, toont de grote liefde van Franciscus van Assisi voor de natuur, de schepping en God de Schepper. In dit lied wordt de mens als bescheiden schepsel opgesteld die zijn plaats kent binnen het grote, prachtige geheel van de schepping en die zich verbonden voelt met de Schepper en al wat Hij geschapen heeft. Het lied toont aan dat eerbied voor de natuur betekent dat de mens niet zomaar boven de natuur staat, maar er deel van uitmaakt. Het toont de verbondenheid tussen de mens, de schepping en de Schepper. Het is ook vanuit deze drievoudige relatie dat paus Franciscus de encycliek *Laudato Si'* heeft geschreven.

De encycliek *Laudato Si'* is geen alleenstaand initiatief om meer aandacht en zorgzaamheid te vragen voor de natuur en de schepping. Talloze organisaties, acties en initiatieven ijveren voor meer aandacht voor de milieukwestie. Dit door zowel religieuze als niet-religieuze initiatieven, bijvoorbeeld 'De Wereldgebedsdag voor de Schepping', 'de Maand van de Schepping', 'Earth Overshoot Day', enzovoort.

3.5.4 DIDACTISCHE SUGGESTIES

Encycliek

De leerlingen gaan op zoek naar meer informatie over de encycliek *Laudato Si'* en schrijven een paper waarbij de volgende vragen aan bod kunnen komen:

- In welke context kwam deze encycliek tot stand?
- Hoe werd deze encycliek ontvangen door de kerkleiders en/of het bredere publiek van gelovigen?
- Waren er voor- en/of tegenstanders van deze encycliek?
- Welke passage vond je inspirerend? Met welk passage ben je het wel of niet eens?

De leerlingen kunnen ook op zoek gaan naar één beeldfragment, krantenartikel, afbeelding, schilderij, enzovoort. Vervolgens stellen de leerlingen paus Franciscus en de encycliek *Laudato Si'*⁵ voor aan de hand van het zelfgekozen bronnenmateriaal. Andere vragen die ook besproken kunnen worden bij dit thema:

- Hoe wordt vanuit de Kerk naar zorg voor de schepping en ecologische problemen gekeken?
- Moet de Kerk een rol spelen in de huidige milieuproblematiek? Op welke manier kan de Kerk dit doen?

Citaten

De leerlingen krijgen, of gaan zelf op zoek naar, (radicale) citaten uit de encycliek *Laudato Si'*. Zijn de leerlingen wel of niet akkoord? Welke argumenten kunnen de leerlingen geven voor hun stellinginname?

---

⁵RKDOCUMENTEN, *Laudato Si'* - Tweede Encycliek van Paus Franciscus, <https://www.rkdocumenten.nl/rkdocs/index.php?mi=650&dos=427> (toegang 18.09.2020).

Hoe kunnen we zorg dragen voor de schepping?

Wat kunnen de leerlingen doen als antwoord op de pauselijke oproep om meer zorg te dragen voor de schepping? Hoe kan deze encycliek in de praktijk worden toegepast?

Vanuit de encycliek wordt opgeroepen om op een meer sobere manier te leven volgens de principes van *Laudato Si'*. De leerlingen krijgen tien concrete tips om dit zelf toe te passen.⁶ De leerlingen nemen deze concrete tips door en formuleren vervolgens zelf eigen voorbeelden hoe zij zelf kunnen bijdragen aan de zorg voor de schepping.

Zonnelied

De leerlingen analyseren de tekst van het *Zonnelied*. Wat leert het Zonnelied ons over een verantwoorde omgang met de schepping?

Antwoord: het Zonnelied toont ons hoe wij als mens eerbied kunnen hebben voor de natuur: als mens staan we niet boven de natuur, maar zijn we een deel van de natuur. Het toont ons hoe alles met elkaar verbonden is: de mens, de natuur en de Schepper. Vanuit deze verbondenheid roept ook paus Franciscus ons op om meer eerbied te hebben voor de planeet.

---

⁶ LiveLaudatoSi, *10 ways to live more simply*, <https://livelaudatosi.org/10-ways-live-simply/> (toegang 18.09.2020).

3.6 WOORDENLIJST

In deze woordenlijst vindt u meer informatie en duiding bij bepaalde begrippen.

N.B.: De woorden met een asterisk (*) staan ook vermeld in de basiswoordenlijst voor de leerlingen.

* Antropocentrisme

Antropocentrisme is de neiging om de mens centraal te stellen en als enig referentiepunt op de wereld te beschouwen. De mens wordt in deze visie gezien als het hoogtepunt van de schepping en kan daardoor heersen over de aarde.

Encycliek

Letterlijk betekent het woord encycliek 'een brief die langsgaat'. Het is een brief geschreven door de paus gericht aan de bisschoppen, aan alle katholiek gelovigen in de wereld en aan alle mensen van goede wil.

* Genesis

Genesis is het eerste boek uit het Oude Testament. 'Genesis' is Hebreeuws voor 'in het begin'. Dit Bijbelboek verhaalt over de schepping, de zondeval en de geschiedenis van Israël. Het scheppingsverhaal kan teruggevonden worden in het boek Genesis.

* Het scheppingsverhaal

Het scheppingsverhaal is een heel oude tekst die lang geleden geschreven is in een heel andere cultuur dan de onze. Het eerste scheppingsverhaal kan teruggevonden worden in het boek Genesis. Dit is het eerste boek van het Oude Testament. Het Oude Testament is meer dan 2000 jaar oud. Hoewel Bijbelverhalen heel lang geleden geschreven zijn, kunnen ze nog een belangrijke betekenis voor ons hebben.

Laudato Si'

De encycliek *Laudato Si'* van paus Franciscus verscheen op 18 juni 2015. Het is een oproep van de paus aan alle katholiek gelovigen en mensen van goede wil om zorg te dragen voor ons gemeenschappelijk huis. De schepping staat vandaag immers onder druk door de huidige milieuproblematiek en klimaatproblemen. Paus Franciscus roept niet alleen overheden en bedrijven, maar alle mensen op om meer zorg te dragen voor ons klimaat.

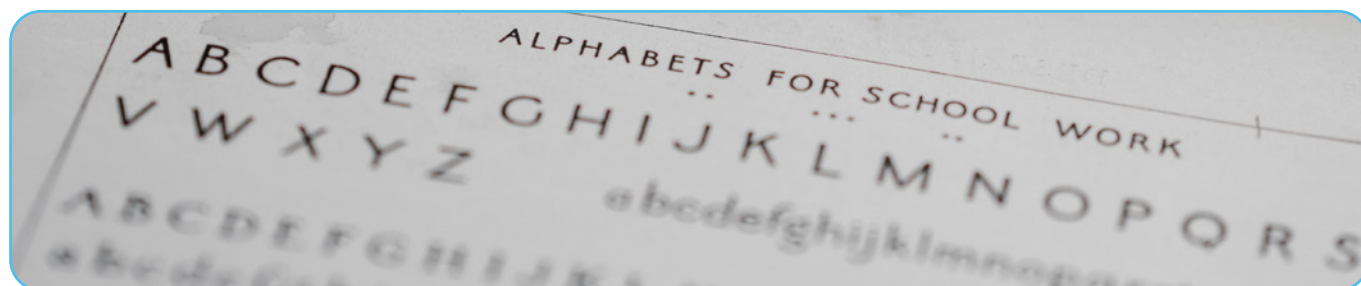

Foto: Annie Spratt | Unsplash

3.7 TRANSCRIPT VAN HET BEELDFRAGMENT

1. SCHOOL

We zien de achterkant van een klaslokaal; er speelt een film af over klimaatverandering, de bel gaat en de leerlingen verlaten het klaslokaal.

Leraar (terwijl de leerlingen vertrekken): Iedereen, vergeet niet op tijd te zijn voor onze kampeertrip! De bus vertrekt op tijd!

We zien vier vriendinnen (speelplaats/gang): Lindsay, Ariella, Sarah en Michael. Lindsay krijgt een sms: het pakje dat ze online bestelde is bij haar thuis afgeleverd.

Lindsay: Oh yes! Mijn nieuwe online bestelling is aangekomen! Ik hoop dat dit nieuw kledingje me goed zal staan!

Lindsay's vrienden kijken haar verbijsterd en geïrriteerd aan.

Sarah: Wow, Lindsay, heb je WEERAL nieuwe dingen online besteld? Heb je al die spullen echt nodig? We hebben net een film over klimaatverandering bekeken...

Lindsay: Oh, kom op! Wees niet zo'n spelbreker. Ik heb het echt nodig, weet je.

Michael (sarcastisch): Ja, je hebt echt hetzelfde kledingje in drie verschillende kleuren nodig.

Lindsay: Michael, jij moet je mond houden, weet je. Je moet blij zijn dat ik de mode politie niet op je afstuur. Ze zouden je in de gevangenis gooien voor al die rare kleren die je altijd draagt.

Sarah: Hoor je jezelf? Michael heeft helemaal gelijk. De aarde is ziek. Ze is uitgeput door onze consumptiemaatschappij. Meer en meer mensen, mensen zoals jij, hebben meer en meer behoeften! En veel conflicten in de wereld zijn een gevolg van een strijd om grondstoffen.

Ariella: Hé jongens, rustig aan. Je hebt gelijk, maar wees niet zo hard voor Lindsay. Klimaatverandering is niet alleen haar schuld. Wil je weten wie we echt de schuld moeten geven voor dit alles? Het is vooral de schuld van christenen! Christenen zoals jullie, Michael en Sarah. Christenen geloven dat ze over de aarde kunnen heersen, zoals in het boek Genesis van het Oude Testament staat.

Sarah: Wat? Dat is niet waar!

Ariella: Het is wel waar! Christenen geloven dat de mens als enige schepsel op aarde is gemaakt naar het beeld van God. Zij geloven dat God Zijn Schepping, de aarde, aan hen heeft gegeven. Omdat de mens het enige schepsel is dat gemaakt is naar het beeld van God, denken christenen dat ze de aarde bezitten! En door hun consumptiegedrag, moeten wij nu leven met gevolgen als conflicten tussen volkeren, naties en continenten.

Michael: Wat?

Michael en Sarah zien er verward uit. Ze weten niet hoe ze moeten reageren.

Lindsay (lachend): Dus, we zijn het eens dat ik mijn online bestellingen niet annuleer. Ik ben niet degene die schuld treft, haha!

Ariella: Weet je wat? We zouden meer moeten doen voor het milieu. Het zou ook veel conflicten in de wereld kunnen stoppen. Het is tijd voor actie!

2. ARIELLA'S THUIS (na school)

Vervolgens zien we Ariella naar huis gaan/thuis kijken naar een klimaatmars op TV. Hier zie je ook een citaat op een bord van de demonstranten: 'Climate change? Blame Christianity!' Ariella is geïnspireerd door dit protest op TV en ze bereidt zich voor om mee te doen aan een protest door borden en T-shirts te maken (slogan op het T-shirt: 'Climate Justice Now!').

3. VOLGENDE DAG: KAMPEERTRIP

De volgende ochtend zien we de leerlingen vertrekken op kampeertrip met school. Ariella draagt het T-shirt dat ze heeft gemaakt. De leerlingen stappen de bus op en komen vervolgens aan op een plek die lijkt op een bos/kampeersplaats. Ze zetten hun tenten op.

Lindsay (plagerig): Sarah, wat vind je van mijn nieuw kledingje? Staat het mij niet geweldig?

Sarah (een beetje gefrustreerd): Ja, ik hoop vooral dat je nieuwe jurk deze kampeertrip zal overleven. Je weet toch dat we een lange wandeling gaan maken, hé?

We zien de leerlingen een wandeling maken in het bos. Plotseling komen ze aan bij een boomhut waar twee personen zitten die op Adam en Eva lijken. Ze heten de leerlingen welkom.

'Adam': Dag jonge vrienden! Welkom in onze Tuin van Eden, wat brengt jullie hier?

Michael: Hallo! Bedankt om ons te verwelkomen. We zijn op een kampeertrip en blijven hier nog wat langer, we gaan vandaag wandelen.

Ariella: Hoi! Wonen jullie hier echt in het midden van de natuur?! Zo rustig en vredig!

'Eva': Dank je wel. We wonen hier echt graag. We zijn blij met alles wat de natuur ons geeft. We leven in perfecte harmonie met de natuur. En meer nog, we hebben respect voor de natuur om ons heen. We laten de bomen leven en groeien zonder ze aan te raken, zoals ons is opgedragen.

'Adam' (wijzend naar Ariella's T-shirt): En ik zie dat jij ook geïnteresseerd bent in het zorg dragen voor de aarde?

Ariella: Ja, dat ben ik zeker! Eigenlijk hadden we het er gisteren nog over, dat het klimaat meer aandacht verdient! En ook dat de schuldigen hun verantwoordelijkheid moeten nemen, zoals christenen bijvoorbeeld!

'Adam': Zou je me kunnen uitleggen wat je precies bedoelt?

Michael: Ja, we hadden het hier al over. Is het waar dat christenen verantwoordelijk zijn voor de vernietiging van de natuur en het klimaat? En de oorzaak zijn van een wereldwijd conflict over natuurlijke hulpbronnen?

Ariella: Ja, is dit waar? Want ik heb gelezen dat het boek Genesis in de Bijbel zegt dat de mens een speciale rol moet spelen op aarde, omdat mensen **geschapen zijn naar het beeld van God**. Hierdoor geloven christenen dat zij over de aarde kunnen heersen, en dit heeft geleid tot de huidige ecologische problemen!

Michael en Sarah zien er verward en triest uit.

Michael: Wat betekent dat? Geschapen zijn naar het beeld van God? En wat heeft dit te maken met de menselijke verantwoordelijkheid tegenover de aarde?

Sarah: Is de christelijke traditie echt de grote schuldige voor de huidige klimaatcrisis en alle bijhorende conflicten?

'Adam': Oké, laten we een einde maken aan al deze verwarring en laten we de feiten even op een rijtje zetten, zullen we?

De kinderen knikken instemmend.

'Adam': Eerst en vooral geloven christenen dat God de wereld heeft geschapen.

'Eva': Een belangrijk aspect van het christelijke geloof is dat alle mensen geschapen zijn naar het beeld van God. Dit kan inderdaad gelezen worden in Genesis, het eerste boek van het Oude Testament. Maar geschapen zijn naar het beeld van God wil niet zeggen dat christenen geloven dat mensen zomaar mogen heersen over de aarde en haar kunnen uitbuiten!

'Adam': Het tegenovergestelde is waar: geschapen zijn naar het beeld van God houdt een **grote verantwoordelijkheid** in. De aarde is niet zomaar het bezit van mensen, het is een geschenk van God.

Michael: Dus... We zijn allemaal verantwoordelijk om zorg te dragen voor de aarde?

'Adam': Dat klopt, Michael.

'Eva': Even voor alle duidelijkheid: de wereld is op geen enkele manier het bezit van de mens. Het is precies andersom, want in de christelijke traditie geloven we dat **alle mensen verantwoordelijk zijn om goed voor de**

aarde te zorgen, en voor elkaar!

4. BIJ LINDSY THUIS

We zien de vier vrienden in Lindsay's huis (woonkamer). Ze ruimen alle pakketten op, sommige spullen gaan naar hulporganisaties, sommige kleren gaan naar Lindsay's kast. Lindsay zelf is op haar smartphone haar volgende bestellingen aan het annuleren.

Ariella: oké, sorry voor alles wat ik heb gezegd. Ik begrijp wel dat we allemaal voor de aarde moeten zorgen, we mogen niet zomaar met de vinger wijzen naar één persoon of groep.

Michael: Maak je maar geen zorgen! Het is allemaal in orde! Het was een interessante en leuke kampeertrip!

Lindsay: Kijk, ik heb drie bestellingen geannuleerd. [Ze ziet een rood kleedje op haar smartphone.] Oh, maar ik heb dit rood kleedje echt nodig, dus ik ga het bestellen!

Sarah (laat drie verschillende rode kleedjes zien uit Lindsay's kleerkast): Weet je het zeker? Het lijkt me dat je al heel veel rode kleedjes in je kast hebt hangen (Sarah knipoogt naar Lindsay).

Lindsay: Hmmm, jij wint! (Ze annuleert de bestelling van het rode kleedje). Maar hé, kijk! Deze broek is echt wel mooi!

Sarah, Michael en Ariella beginnen te lachen.

3.8 BIBLIOGRAFIE

Hoofdstuk 1: 'Werkt klimaatverandering sociale ongelijkheid en polarisatie in de hand?'

BELGISCH OBSERVATORIUM MAATSCHAPPELIJKE ONGELIJKHEID, *Het milieu als bron van ongelijkheid? Armoede en sociaal de-engagement in de stad*, <https://ongelijkheid.be/Het-milieu-als-bron-van?lang=fr> (toegang 22.10.2020).

C. BENNETT, *Failure to act on climate change means an even bigger refugee crisis*, in *The Guardian*, 07.09.2015.

MILIEUDEFENSIE VOOR VERANDERAARS, *Hoe klimaatverandering bijdraagt aan de vluchtelingencrisis*, <https://milieudefensie.nl/actueel/hoe-klimaatverandering-bijdraagt-aan-de-vluchtelingencrisis> (toegang 22.10.2020).

THOMAS, *Dossiers. Vredesweek 2009*, <https://www.kuleuven.be/thomas/page/vredesweek-2009/> (toegang 22.10.2020).

VREDE.BE, *De link tussen klimaatverandering, conflict en vluchtelingen*, <https://www.vrede.be/nieuws/de-link-tussen-klimaatverandering-conflict-en-vluchtelingen> (toegang 22.10.2020).

Youcat: jongerencatechismus van de Katholieke Kerk, Tielt, Lannoo, 2011, p. 139.

Hoofdstuk 2: 'Scheppingsgeloof en ecologie'

- C. BRABANT, *Een Post-Kritische Scheppingsspiritualiteit. Van een onkritische kijk naar een tweede naïviteit*, in J. HAERS & M. SERVAAS (ed.), *Wanneer de schepping kreunt in barensweeën. Hedendaagse reflecties over Schepping*, Antwerpen, Halewijn, 2008, p. 55-56.
- C. BEED & C. BEED, *Peter Singer's Interpretation of Christian Biblical Environmental Ethics*, in *Worldviews 2* (1998) 53-68.
- D. POLLEFEYT & J. HENDRICKX, *Letter en Geest. Christelijke ingrediënten voor actueel godsdienstonderwijs. Deel 3*, Brussel, Licap, Halewijn, 2020, p. 92, p. 130, p. 182, p. 186, p. 317-318.
- D. POLLEFEYT (ed.), *Caleidoscoop 2. Handleiding leerkracht*, Mechelen, Plantyn, 2016, p. 14-43.
- D. POLLEFEYT (ed.), *Caleidoscoop 2. Handboek leerling*, Mechelen, Plantyn, 2016, p. 7-32.
- D. POLLEFEYT (ed.), *Caleidoscoop 2. Werkboek leerling*, Mechelen, Plantyn, 2016, p. 1-26.
- D. POLLEFEYT, *Holocaust and nature*, Wien, LIT, 2013.
- D. POLLEFEYT, *The Bible in the Ecological Debate: Obstacle or Guide?*, in D. POLLEFEYT (ed.), *Holocaust and nature*, Wien, LIT, 2013, p. 115-125.
- E. ROOZE, *Schepping is bevrijding. Verrassende ecologie in de Bijbel*, Antwerpen, Halewijn, 2009.
- E. VAN STICHEL, *Fair Trade of Bio? Plichten tegenover huidige en toekomstige generaties*, in J. HAERS & M. SERVAAS (ed.), *Wanneer de schepping kreunt in barensweeën. Hedendaagse reflecties over Schepping*, Antwerpen, Halewijn, 2008, p. 89.
- E. VAN WOLDE, *Verhalen over het begin. Genesis 1-11 en andere scheppingsverhalen*, Baarn, Uitgeverij Ten Have, 1995, p. 41-42.
- G. DANNEELS, *De mens in zijn tuin. Over ecologie en schepping*, Mechelen, Persdienst aartsbisdom Mechelen, 2008.
- H. AUSLOOS & B. LEMMELIJN, *De bijbel: een (g)oude(n) gids. Bijbelse antwoorden op menselijke vragen*, Leuven, Acco, 2005, p. 99-114.
- H. DEBEL & P. KEVERS (ed.), *Terug naar waar het begon. Het boek Genesis herlezen*, Leuven, VBS, Acco, 2017.
- J. DE SCHEPPER, *Wat christenen geloven*, Tielt/Wommelgem, Uitverij Lannoo NV/Uitverij Van In, 2006, p. 82-83.
- J. DE TAVERNIER & M. VERVENNE (ed.), *De mens: hoeder of verrader van de schepping?*, Leuven, Acco, 1990, p. 31-32, p. 60-61.
- J. HAERS & M. SERVAAS (ed.), *Wanneer de schepping kreunt in barensweeën. Hedendaagse reflecties over Schepping*, Antwerpen, Halewijn, 2008.
- JUNIOR COLLEGE THEOLOGIE EN RELIGIEWETENSCHAPPEN, *Jaargang 2, Module 2: Is de wereld om zeep? Schepping, religie en crisis*, https://www.kuleuven.be/onderwijs/juniorcollege/geesteswetenschappen/copy_of_themas#crisis (toegang 26.10.2020).

KATHOLIEKE DIALOOGSCHOOL, *Youth for Climate*, <https://www.kuleuven.be/thomas/page/youth-for-climate/> (toegang 05.10.2020).

KBS, *Willibrordvertaling 1975. Genesis 1, 26-29*.

L. JR. WHITE, *The Historical Roots of Our Ecological Crisis*, in *Science* 155 (1967) 1203-1207.

M. VERVENNE, *Mens, kosmos en aarde. Een exegetische reflectie over Genesis 1-3*, in J. DE TARVERNIER & M. VERVENNE (ed.), *De mens. Verrader of hoeder van de schepping?*, Leuven, Acco, 1991, p. 27-62.

P. SCHOTSMANS & B. HANSEN, *Menselijke stamcellen. Belofte van eeuwig leven?*, in *Tijdschrift voor Theologie* (2003) 133-148.

R. BURGGRAEVE, *De bijbel geeft te denken. Schepping, milieu, lijden, roeping, Gods passie en de ander, vergeving, bevrijding van de ethiek, in gesprek met Levinas*, Leuven, Acco, 1991, p. 45-48.

R. BURGGRAEVE, *Eigen-wijze liefde. Fragmenten van Bijbels denken*, Leuven, Acco, 2000, p. 55-57.

THOMAS, *Aardewerk. Zorg voor de schepping*, <https://www.kuleuven.be/thomas/page/aardewerk/> (toegang 02.10.2020).

THOMAS, *Abel. Laudato Si'*, <https://www.kuleuven.be/thomas/page/abel-laudato-si/> (toegang 02.10.2020).

THOMAS, *Abel. Recontextualisering*, <https://www.kuleuven.be/thomas/page/abel-recontextualisering/> (toegang 02.10.2020).

THOMAS, *Abel. Schepping, verwondering, verbondenheid*, <https://www.kuleuven.be/thomas/page/abel-schepping-verwondering-verbondenheid/> (toegang 02.10.2020).

THOMAS, *De Schepping (Genesis 1,1-2,4a), verwondering, verbondenheid*, <https://www.kuleuven.be/thomas/page/bijbelfiche-de-schepping/> (toegang 02.10.2020).

THOMAS, *In de Kijker. De tuin van heden, een kosmos van vervuiling of vervulling?*, <https://www.kuleuven.be/thomas/page/tuin-van-heden/> (toegang 02.10.2020).

THOMAS, *In de Kijker. Wanneer de Schepping kreunt in barensweeën*, <https://www.kuleuven.be/thomas/page/schepping/> (toegang 02.10.2020).

UITGEVERIJ AVERBODE, *Spirit@school 5e jaar. Tussen hemel en aarde*, Averbode, Uitgeverij Altiora Averbode, 2012.

VATICAN, *Encyclical letter Laudato Si' of the Holy Father Francis on our Care for our Common Home*, http://www.vatican.va/content/francesco/en/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si.html (toegang 18.09.2020).

WIKIPEDIA, *De schepping van Abraham*, https://nl.wikipedia.org/wiki/De_schepping_van_Adam (toegang 22.10.2020).

Hoofdstuk 3: 'Laudato Si': de zorg voor ons gemeenschappelijk huis'

BROEDERLIJK DELEN, *Laudato Si'*, <https://www.broederlijkdelen.be/nl/laudato-si/> (toegang 18.09.2020).

D. POLLEFEYT & J. HENDRICKX, *Letter & Geest. Christelijke ingrediënten voor actueel godsdienstonderwijs. Deel III: Derde graad secundair onderwijs*, Brussel, Halewijn, 2020.

J. DE TAVERNIER, *Laudato si'. De ecologie van paus Franciscus*, in *Tijdschrift voor Theologie* 56 (2016), 2018-243.

JUNIOR COLLEGE THEOLOGIE EN RELIGIEWETENSCHAPPEN, *Jaargang 2, Module 2: Is de wereld om zeep? Schepping, religie en crisis*, https://www.kuleuven.be/onderwijs/juniorcollege/geesteswetenschappen/copy_of_themas#crisis (toegang 26.10.2020).

KERKNET, *10 tips om te leven volgens 'Laudato Si'*, <https://www.kerknet.be/kerknet-redactie/nieuws/10-tips-om-te-leven-volgens-laudato-si/> (toegang 18.09.2020).

KERKNET, *Ontdek de krachtlijnen van de groene encycliek*, <https://www.kerknet.be/redactie/artikel/ontdek-de-krachtlijnen-van-de-groene-encycliek> (toegang 18.09.2020).

LIVELAUDATOSI, *10 ways to live more simply*, <https://livelaudatosi.org/10-ways-live-simply/> (toegang 18.09.2020).

P.-J. BOGAERT, *Aan alle mensen van goede wil*, in *De Morgen*, 21 januari 2006.

RKDOCUMENTEN, *Laudato si' – Tweede Encycliek van Paus Franciscus*, <https://www.rkdocumenten.nl/rkdocs/index.php?mi=650&dos=427> (toegang 18.09.2020).

POPE FRANCIS, *Laudato Si'*, <https://laudatosi.com/watch> (toegang 18.09.2020).

THOMAS, *Laudato Si (Theologische achtergrond)*, <https://www.kuleuven.be/thomas/page/laudato-si/> (toegang 18.09.2020).

VATICAN, *Encyclical letter Laudato Si' of the Holy Father Francis on our Care for our Common Home*, http://www.vatican.va/content/francesco/en/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si.html (toegang 18.09.2020).

YOUTUBE, *2020.03.2020 Pope Francis invites the Church to celebrate Laudato Si' Week*, https://www.youtube.com/watch?time_continue=1&v=Ji1YpDcHncY&feature=emb_title (toegang 18.09.2020).

YOUTUBE, *Laudato Si' animation | CAFOD*, <https://www.youtube.com/watch?v=o3Lz7dmn1eM&t=1s> (toegang 18.09.2020).

YOUTUBE, *Laudato Si' animation for children | CAFOD*, <https://www.youtube.com/watch?v=KOGF2Kgel6k&t> (toegang 18.09.2020).

YOUTUBE, *Top 10 Things You Need to Know about Pope Francis' Laudato Si'*, https://www.youtube.com/watch?time_continue=25&v=a_lqFTYLc_4&feature=emb_title (toegang 18.09.2020).

KU LEUVEN

Didier Pollefeyt (Menen, 1965) is gewoon hoogleraar aan de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen van de KU Leuven, België. Hij is voorzitter van het Centrum Academische Lerarenopleiding en van het Centrum voor Vredesethiek van de KU Leuven. Hij doceert religieuze initiatie, communicatie en vorming, vakdidactiek godsdienst en post-holocaust joods-christelijke relaties. Hij is verantwoordelijk voor de didactische website Thomas voor het godsdienstonderwijs in de Lage Landen en promotor van de internationale onderzoeksgroep 'Enhancing Catholic School Identity' (ECSI).

Leen Deflem (Leuven, 1995) werkt als wetenschappelijk onderzoekster aan de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen van de KU Leuven, België. Deflem behaalde een bachelor- en masterdiploma in de Geschiedenis, een getuigschrift in de Theologie en een educatief diploma aan de KU Leuven. Ze werkt bij het Centrum Academische Lerarenopleiding van de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen (KU Leuven) en is betrokken bij het internationale ECSI-project ('Enhancing Catholic School Identity'). Daarnaast werkt ze ook voor Thomas, de didactische website voor leerkrachten en godsdienstonderwijs in het Nederlandstalige onderwijsgebied. Deflem is ook werkzaam bij Katholiek Onderwijs Vlaanderen.

Elies Van Noten (Lier, 1995) is als wetenschappelijk onderzoekster verbonden aan de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen van de KU Leuven, België. Ze behaalde een bachelor in de Geschiedenis en een master in de Culturele Studies aan de KU Leuven. Daarnaast behaalde ze een getuigschrift in de Theologie en een educatief diploma, alsook aan de KU Leuven. Van Noten werkt bij het Centrum Academische Lerarenopleiding van de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen (KU Leuven) en is betrokken bij het internationale ECSI-project ('Enhancing Catholic School Identity'). Daarnaast werkt ze ook voor Thomas, de didactische website voor leerkrachten en godsdienstonderwijs in het Nederlandstalige onderwijsgebied.

 EDUC8 Consortium

Dit boek is gefinancierd door het Fonds voor interne veiligheid - Politie van de Europese Unie.

